

NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK TÖRTÉNETE

Föderalista kísértések: románok, magyarok és az autonómia problematikája a két világháború közötti időszakban

Citirigă, Daniel: *Tentații federaliste: români, maghiari și problema autonomiei Transilvaniei în perioada interbelică = Studii și Materiale de Istorie Contemporană*, 2012. 11. vol. 25-41. p.

Citirigă tanulmánya a két világháború közötti erdélyi román és magyar kulturális, valamint politikai elit Erdély politikai státusával kapcsolatos uralkodó véleményét és véleményének változását mutatja be. A tanulmány két fejezetből tevődik össze, amely fejezetek szervesen kapcsolódnak egymáshoz: Erdély autonómiája Gyulafehérvár és Bukarest között, illetve az autonómia magyar szemszögből.

A tanulmány kezdőgondolata: Erdélyről (*Erdely* – ékezet nélkül Citirigă tanulmányában) egy alexandriai könyvtárnyi román és magyar írás született, hiszen Erdély úgy a román, mint a magyar közösség számára szakrális helynek minősül a nemzeti identitásformálás szempontjából.

1914-ben Iuliu Maniu, Vaida-Voievod-Vasile Goldiș és Aurel G. Popovici Erdély autonómiájának ügyében tárgyaltak a budapesti hatóságokkal, azonban 1916-ban Maniu már egy konföderális Ausztriában képzelte el Erdély jövőjét, míg az 1918-as Jászi Oszkárral való aradi tárgyalások során kimondta azt, amit a magyar fél nem szeretett volna hallani: *Teljes elszakadás – Despărțire totală*.

Az 1918-as gyulafehérvári nagygyűlés ugyan még transzilván szellemben zajlott (az anyanyelv használati jogának biztosítása és a kisebbségi etnikum jelenléte az oktatásban, közigazgatásban, igazságszolgáltatásban és politikában), ezt a transzilván szellemet azonban fokozatosan felváltotta egy a kisebbségek számára semmilyen előjogot (pozitív

diszkrimináció) biztosítani nem kívánó, mai terminussal liberálisnak minősíthető elvrendszer. A román politikai eliten belül voltak ugyan olyan szereplők, akik úgy vélték, hogy Erdély egyesülése a Román Királysággal feltételek nélkül történt meg, amely nem válik a régió javára, azonban ezek a hangok lassan elcsendesedtek. Még azok a szereplők is, akik Bukarestet és a Dambovitán túli világot nemhogy Balkánnak, de Ázsiának bélyegezték, sikeresen folytatták politikai karrierjüket a nagy román színpadon.

Az erdélyi magyar közösség számára Erdélynek a Román Királysághoz való csatolása nem választás kérdése volt, hanem tény, amellyel nehezen ugyan (tüntetések, öngyilkosságok), de meg kellett barátkozni. Az Erdélyi Helikon tagjai a román autonomista körökkel próbáltak szövetségre lépni, míg Kós Károly „Kiáltó Szó” c. röpirata megszakította a passzív ellenállás promotálását és a román állammal való együttműködését fejezte ki, amennyiben az betartja a Gyulafehérváron tett autonómia-ígéretét.

1920. május 23-án Dr. Bernády György, Marosvásárhely akkori polgármestere is panaszlevelet írt Alexandru Averescu román miniszterelnöknek, amelyben bemutatja a magyarok „elviselhetetlen” helyzetét, az őket ért hátrányos megkülönböztetések és az elrománosítási kísérleteket sorát.

Az erdélyi magyar autonómiatörekvés megtestesítői a történelmi református egyházak (Makkai Sándor református püspök összefogása alatt), az Országos Magyar Párt (azaz az erdélyi magyarok egységes pártja) és a magyar állam voltak. Bethlen István, erdélyi származású magyarországi miniszterelnök 1934-ben kimondja, hogy Erdély autonómiája, amely az összes alkotó nemzetiségnek egyenlő jogokat biztosít, Európa érdekeivel teljes összhangban van. 1937-ben megszületett a Teleki-Bánffy értekezés, amely részletesen taglalja és prezentálja a román politikumnak, hogy a magyar kisebbség milyen hátrányos helyzetben van a kulturális, gazdasági és politikai szférában, és ismételten, nem privilégiumokat kérnek, csupán a nemzetközi egyezmények betartását.

1937-ben Makkai Sándor is emigrál Magyarországra. Döntését a Nem lehet című írásában indokolja: „A kisebbségi sors nem politikai lehetetlenség, vagy legalább is nem csak az, hanem erkölcsi lehetetlenség.

A mi kisebbségi sorsba jutott véreink, idegen nacionalizmusok testében, legnemesebb életcéljuk szerint tétlenségre kárhoztatva, mellőzve, teljesen ártatlanul és méltatlanul lenézve, emberi méltóságukban szenvednek olyan kibeszélhetetlen sérelmet, amely a világtörténelem e legsötétebb korszakának valamikor rettenetes ítéletévé fog válni.”

Daniel Citirigă tanulmánya egy szenzitív és most is aktuális kérdést kellő tájékozottsággal és viszonylagos semlegességgel taglal.

Tóth-Batizán Emese Emőke

A török nyelv a 17. századi Erdélyi Fejedelemségben

Kálmán Gábor: Honnan tudtak törökiül a 17. századi erdélyiek? = Korunk, III. folyam, 2010. 3. szám, 32.-39. p.

Noha az Erdélyi Fejedelemség az Oszmán Birodalom vazallusállama volt, lakóinak mindennapi életében – békeidőben persze – szinte semmilyen szerepet nem játszottak a törökök, területére – ellentétben Moldával és Havasalfölddel – nem települtek be.

Az iskolai tananyagban nem szerepelt a török nyelv elsajátítása, mert a kollégiumi képzés célja nem praktikus ismeretek átadása volt, hanem részint a retorikai képességek (elsősorban a latin nyelvtudás) fejlesztése, részint felkészülés a szent szövegek és az értelmezésükhöz szükséges filozófiai traktátusok olvasására. Az egyetlen keleti nyelv, amely része volt a kollégiumi képzésnek a héber volt. A legszínvonalasabbank tartott gyulafehérvári kollégium tanmenetét három Németországból hozott tanár dolgozta ki az 1620-as évek végén. Eszerint az Ószövetség nyelvének alapjait a legfelsőbb évfolyan diákjainak kell elsajátítani. Kétséges azonban a kísérlet sikere, mert Apáczai Csere János ugyanebben az intézményben még 1653-ban is kénytelen volt hosszasan érvelni a héber nyelv oktatásának bevezetése mellett *A bölcsesség tanulása* című székfoglalójában. Érdekes, hogy az egyébként reáliák bővítését szorgalmazó Apáczai nem a török nyelv tanításának bevezetését javasolta,

hanem a héber mellett az arabét.¹ Az elitképzés kivételes eseteiben (pl. Keresztúri Bíró Pál által összeállított tanmenetben) helyet kaphatott a török nyelv alapjainak elsajátítása is, ennek eredménye azonban kérdéses, mert a nemesség egészen kicsiny csoportját vértette fel csupán egy viszonylag alacson szintű nyelvtudással.

Léteznek olyan területek, amelyeken – látszólag vagy valóságosan – szükség volt török nyelvtudásra. Az első csoportba tartozott a kereskedelem, ahol elsősorban az igen népszerű „török árúk” közvetítői jönnének számításba. A Fejedelemség kalmárjainak azonban nem volt szükségük török nyelvtudásra: az Oszmán Birodalomból érkező árukat ugyanis havasalföldi kalmárok hozták Nagyszebenig, onnan pedig nyugatra továbbításukról görög, illetve örmény kereskedők gondoskodtak. A második csoportba kell sorolni a diplomatákat, akiknek ténylegesen nagy szükségük volt a török nyelv ismeretére, nyelvtudásuk közügynek számított: tárgyalásaik során minden apró részletnek nagy jelentősége lehetett, a nyelvek közötti „átjárás” biztosítása állami feladatnak számított.

A legtöbb Isztambulban szolgáló diplomata nem tudott törökiül (egyébként is – ellentétben nyugati kollégáikkal – az erdélyiek csupán egy évig maradtak az oszmán fővárosban). A portai tolmácsok az ún. *dragománok* természetesen rendelkezésre álltak, ám róluk köztudott volt, hogy minden hasznos információt, amelyhez munkájuk során hozzájutottak, azonnal továbbítottak az oszmán hatalamonak. Emellett a kisebb követségek – így az erdélyi – tagjai biztosak lehettek abban, hogy tolmácsaikat a nagyobb hatalmak diplomatái lepénzelik, hogy titkaikat megtudják.

A tolmácsok mint hírszerzők semlegesítésére számos megoldás született. A korai időszakban a követségek helyi, de a Portához nem kötődő tolmácsokat fogadtak fel, ezek hozzáértése azonban kérdésesnek bizonyult. A velencei követség volt az első, amely saját tolmácsképző intézményt létesített Isztambulban 1551-ben, példájukat egy évszázaddal később követte a francia külpolitika, viszont ők tolmácsaikat a 18. századtól már Párizsban képezték ki. Ezeket a példákat azután a Császári

¹ A görög gondolkodók legfontosabb középkori kommentárjai arab nyelvterületről származtak.